

A MAGYAR–SPANYOL DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK NÉHÁNY KÉNYES KÉRDÉSE CARLOS ARCOS Y CUADRA BUDAPESTI SPANYOL ÜGYVIVŐ DIPLOMÁCIAI LEVELEZÉSÉBEN

A magyar–spanyol diplomáciai kapcsolatok sok fordulatot megért történetéből is kiemelkedik az az időszak, amely a spanyol tábornokok egy csoportja, valamint a velük kapcsolatban álló politikai erők 1936. július 18-i felkelésétől a Franco-kormányzat 1938. január 13-i magyar elismeréséig tartott. E valamivel több mint másfél év kétoldalú kapcsolatairól a magyar és a spanyol levéltárak iratai alapján meglehetősen részletes képet lehet rajzolni. Ezek a kapcsolatok az említett időszakban nemzetközi jogi értelemben meglehetősen aszimmetrikusak. Magyarország ebben az időben formálisan a spanyol köztársaság Madridban, majd Valenciában székelő kormányával állt diplomáciai kapcsolatban, de ez a polgárháború kezdete óta szünetelt. Ám az 1936 ősze óta Burgosban berendezkedett Franco-kormányzat mellett sem volt magyar képviselő, noha Horthy kormányzó és kormánya kezdettől nem rejtette véka alá, hogy Franco tábornokkal rokonszenvez. Ennek a vonakodásnak több oka volt. Egyrészt a köztársasági területen magyar nagyvállalatoknak több jelentős érdekeltsége volt, amelyeket a nyílt elismerés veszélyeztethetett. Másrészt az iratokból kiviláglik, hogy a magyar kormányzat akkor még fél szemmel Nagy-Britannia álláspontjára is figyelt, amely hivatalosan nem létesített kapcsolatot Burgossal (noha 1937 novemberétől Franco mellett Sir Robert Hodgson személyében brit „kereskedelmi megbízott” működött, gyakorlatilag követi feladatokkal megbízva). Harmadrészt: a felkelők Államigazgatási Juntája (Junta Técnica de Estado) egyelőre ideiglenességet sugalló, kizárólag katonai vezetőkből álló, homályos munkamegosztású testület volt, amelyet a nemzetközi diplomáciai ceremóniell szabályai keretében nem nagyon lehetett hova tenni.

A budapesti spanyol követség Eötvös utcai székházában viszont folyamatos volt a munka. A követséget 1935 óta – eredetileg a köztársasági kormányzat megbízásából – Carlos Arcos y Cuadra ügyvivő, Bailén grófja vezette, aki a felkelés első pillanatától egyértelműen Franco, majd októbertől tábornoki juntája mellett tette le a garast. A gyakorlott karrierdiplomata nem sajnálta a fáradságot, hogy a magyar kormányt rábírja a burgosi Államigazgatási Junta elismerésére. A magyar külügyminisztérium, sőt személyesen Horthy kormányzó is sokféleképpen kifejezte rokonszenvét az ügyvivő iránt, ám másfél éven át kitért az elismerés elől. Erről az álláspontonról csak az 1938. január 10-én, Budapesten kezdődött olasz–osztrák–magyar külügyminiszteri értekezlet tárgyalásai során, olasz nyomásra mozdult el.¹ Mindazonáltal a magyar kormány ezután sem siette el képviselőjének a hivatalos kinevezését; megvárta vele Franco tábornok első „valódi” kormányának 1938. január 31-i megalakulását.

Ez alkalommal mégsem a „nagy” diplomácia irataiból kívánok fölillantani néhányat, inkább egy kevésbé ismert mellékszálát bontanék ki. Mint ismeretes, a Franco-diktatúra alapvető eszköztárából hiányzott a faji alapú antiszemitizmus. Ha a faj fogalmát használták is, ezen nem elsősorban vérségi kapcsolatot, hanem a multietnikus „spanyolság” (Hispanidad) világméretű történelmi-spirituális összetartozását értették. Ennek dacára a felkelők táborában az antiszemitizmus létezett és hatott. Tragikomikus mozzanatként maga az arisztokrata Arcos y Cuadra két alkalommal is kényes helyzetbe került emiatt. Első ízben, közvetlenül a nagy sikerként elkönyvelt magyar elismerés után, kis híján botrányt okozott azzal, hogy óvatosan opponálta a

zsidó ősöktől származó, de korábban áttért Wodianer Andor ügyvivői kinevezését. Másodízben csaknem maga vált a spanyol elhárítás gyanújának áldozatává, amikor spanyol belügyi elhárító szervek kezdeményezésére akarták felelősségre vonni. A vád tárgya az volt, hogy a budapesti követség zsidót foglalkoztat, illetve vízumokat állít ki – történetesen éppen a Franco-kormányzat országrészebe szállításokat bonyolító – zsidó kereskedők számára a felkelők birtokolta területre. Nagy szerencséjére az ügy régi kollégáján és barátján, Miguel Ángel de Muguiro de Muguirón, a külügyminisztérium politikai főosztályának akkori vezetőjén, vagyis a hagyomány szerint a miniszter állandó helyettesén (később, 1938 tavasza és 1944 júniusa között Spanyolország budapesti követén) keresztül bonyolódott; ő pedig baráti magánlevélben figyelmeztette: ezekkel a szervekkel kapcsolatban nem célszerű a válaszában használt hetyke, visszutasító modorban levelezni...

A továbbiakban beszéljenek inkább a spanyol külügyminisztérium levéltárának dokumentumai.

1.

José Gallart y Girbel római spanyol követ² távirata Franco generalisszimusz Államfői Titkárságának

Róma, 1938. január 13.

Az alábbi távirat jött Budapestről a Bailén grófja [Arcos y Cuadra – H. I.] birtokában lévő rejtjelzéssel. „Kérem, küldjék tovább a következő bizalmas táviratot. Híreim vannak arról, hogy Magyarország Salamancába³ Wodianer urat készül kinevezni ügyvivőnek. Ez az úr mindmáig a vörös kormánynál volt akkreditálva.⁴ Tájékoztatnom kell továbbá Nagyméltóságodat, hogy bár a jelölt kikeresztelkedett, de zsidó, s noha semmit sem lehet felhozni ellene, és intelligens, aktív hivatalnoknak vélem, talán sugallani lehetne az itteni kormánynak, hogy egy másik személy a mostani körülmények között alkalmasabb lenne.”

Tájékoztatás végett ezt közlöm Méltóságoddal.

Gallart

Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores (AMAE), Legajo R 1051. Exp. 2. Sz. n. 1938.

2.

Az Államfői Titkárság választávirata Arcos y Cuadra budapesti ügyvivőnek

Salamanca, 1938. január 14.

Kérem, sugallja a magyar kormánynak, hogy előnyös lenne, ha kinevezése salamancai képviselőjének a posztjára olyan személyre esne, aki korábbi faji hovatartozásának ellenmotívumai okán a Nemzeti Spanyolország ellenségeivel való akárcsak távoli kapcsolatokkal sem vádolható. Javaslatát alátámasztásához hivatkozzék a közvélemény természetes gyanakvására.

Sangróniz⁵

AMAE, Legajo R 1051, Exp. 2. 13/1938.

3.

A római spanyol követ továbbítja Arcos y Cuadra újabb táviratát

Róma, 1938. január 14.

Budapestről érkezett távirat: „Míthogy számomra ez igen kényes lenne, kérem, hogy a javaslatot Magyarország párizsi, római vagy berlini képviselőjének tegyék. Táviratozzák meg, ha egyetértének.”⁶

Gallart

AMAE, Legajo R 1051, Exp. 2. 14/1938.

4.

Az Államfői Kabinetiroda rájegyzése Arcos y Cuadra táviratára

Közöljék [Arcos y Cuadrával – H. I.], hogy megtanácskoztuk a dolgot az Államfővel, és megadjuk a placetet Wodianer úrnak.

AMAE, Legajo R 1051. Exp. 2. D. n. 1938.

5.

Miraflores őrgrof, lisszaboni spanyol követ jelentése a spanyol külügyminisztérium külkapcsolatokért felelős államtitkárának

Lisszabon,

1938. február 2.

A Magyarország általi hivatalos
elismerés

Bátorkodom megerősíteni Nagyméltóságodnak mai 74. sz. táviratomat, amelyben arról számoltam be, hogy meglátogatott Magyarország e fővárosban akkreditált ügyvivője [Wodianer – H. I.]. Átnyújtott nekem egy jegyzéket, amelynek a másolatát mellékelten felterjesztem Nagyméltóságod kezéhez, s amelyben kinyilvánítják kormányának döntését, hogy Spanyolország törvényes kormányaként ismeri el a Franco tábornok Öexcellenciája által vezetett kormányt.

Egyidejűleg Wodianer úr ismét megkért engem, hogy amikor majd placetért folyamodnak annak a személynek, akit a Nemzeti Kormány budapesti képviselőjévé jelöl ki, ez rajta keresztül történjék, amint ezt már bátorkodtam közölni Nagyméltóságoddal tegnapi, 70. sz. táviratomban.

Marqués de Miraflores⁷

AMAE, Legajo R 1051. Exp. 2. 22/1938.

6.

Arcos y Cuadra követ levele Miguel Ángel de Muguirónak, a spanyol külügyminisztérium Politikai Főosztálya vezetőjének⁸

Budapest, 1938. február 4.

Don Miguel Ángel de Muguíro úr Ökegyelmességének

Kedves Miguel Ángel, most vettem kézhez január 22-i leveledet, a Belbiztonsági Igazgatóságtól érkezett, az itteni képviselő Titkárságára vonatkozó, „Bízalmas feljegyzéssel” együtt. Erre azonnal kívánok válaszolni, paragrafusról paragrafusra, pont-ról pontra.

„*Spanyolország budapesti képviselőjének Titkársága zsidó*”.⁹ – Ha Titkárságról van szó, ilyen itt nem létezik. Van a követségi és konzulátusi Iroda. Egyébiránt egy titkárság vagy iroda nem lehet zsidó, se kálvinista, se mohamedán. Amennyiben a titkárnőről van szó, el kell mondanom Neked, hogy az egyetlen személy, aki ebben az irodában mellettem dolgozik, Elisabeth de Tourné asszony, egy özvegy, aki született magyar és férje után francia. Ő húsz éve szolgál itt, az első konzulátus óta, később pedig a követségen. Apostoli római katolikus vallású, egyébként pedig olyan személy, akinek a szolgálataihoz illő jutalmazását megfelelő szituációban kérelmezni fogom. E mellett a hölgy mellett sem a szakácsnő, sem a portás, sem a takarítónő – ennyiből áll a követség alacsonyabb beosztású személyzete – nem zsidó. Ezek szerint az a mondat, hogy „a Nemzeti Spanyolország budapesti képviselőjének Titkársága zsidó”, tökéletesen hamis, hacsak valaki, aki ezt a hazugságot lanszírozta, nem engem akar zsidónak mondani, amit felettébb nehéz lenne bizonyítani.

„*Emiatt (ti. a Nemzeti Spanyolország budapesti Titkársága) útlevelekre vízumokat bocsát ki a felszabadított övezetbe való belépésre zsidóknak és más nemzetiségűeknek, akik ezt budapesti képviselőtinktől kéri.*” – Ez ugyanolyan hamis, mint az első mondat. Teljes listám van a) azokról a vízumokról, amelyeket nem spanyol személyek útleveleihez állítottunk ki a felszabadított Spanyolországba való belépésre; b) ugyanígy a spanyol útlevelekről, illetve ezek meghosszabbításáról, amelyeket én adtam ki és írtam alá 1936. július 19-e óta. E levél függelékében elküldöm Neked ezeknek az útleveleknek és vízumoknak a jegyzékét, a személyeket illető összes részletekkel. Attól eltekintve, hogy (amennyire én ismerem) semmiféle utasítás nem létezik, amely előírná, hogy ilyen vagy olyan vallású személyeknek nem adhatunk ki útlevelet vagy vízumot, a mellékelt listán összesen két zsidó személy található. Emellett mindig szem előtt tartottam (és ezt jelentéseim másolataival tudom igazolni), hogy minden esetben, amikor az útlevelek kibocsátásával kapcsolatban bármi kétely merült föl bennem, erről előljáróimmal tanácskoztam. [Itt több jelentésének a hosszabb felsorolása következik. – H. I.]...

Minden, abszolúte minden más esetben sem adtam ki egyetlen útlevelet vagy meghosszabbítást sem anélkül, hogy meggyőződtem volna róla, ki az, akinek adom. Huszonhárom éve szolgálom a karban, és nem tudom másként minősíteni ezt a mondatot, mint üres frázisnak.

„*A Generalisszimusz magyarországi képviselője nem vesz tudomást ezekről a részletekről, és fenntartás nélkül aláír.*” – Ezt igen súlyos vádnak tekintem. „Könnyű megállapítani, hogy útlevelek kerültek olyan magyar állampolgárok birtokába, akik zsidók.” – Amint mondom Neked, valamennyi magyar állampolgároknak kiadott vízum között kettő volt, amelyet zsidó vallásúak kaptak. De ismétlem, nem kaptam olyan rendelkezést, amely ezt tiltaná.

„...mert a szóban forgó ország (Magyarország) hivatalosan katolikus vallású.” – Ez is tévedés, nyilvánvaló tudatlanság terméke, mivel Magyarországon nincs hivatalos vallás, ebben az országban engedélyeznek és tiszteletben tartanak minden vallást. Kezdjük azzal, hogy maga az államfő, Horthy tengernagy is kálvinista.

„Szem előtt kell tartania, hogy a magyar az egyetlen útlevel, ahol szerepel a vallás.” – Nem tudom, pontos-e ez, de jól emlékszem rá, hogy a skandináv országokban minden hivatalos okmányban szerepelnie kell az érdekelt vallásának. Ami azt illeti, hogy „*egyedül az útlevelében a »protestáns« megjelölés szerepel*”. Irodánk ezt nem tudja elkerülni, sem megváltoztatni, mivel ez hivatalos bejegyzés egy hatósági, egyetlen hivatalban, a belügyminisztériumban kiállított okmányban, és nem áll módjában kételkedni benne.

„*Helyénvaló lenne részletesen megvizsgálni a Spanyolországba való belépésre jogosító, Budapesten kiállított okmányokat.*” – A követség és a konzulátus által kiállított vízumok listáján minden adat szerepel a dicsőséges nemzeti mozgalom kezdetétől, amelyek segítségével mindez *részletesen megvizsgálható*, amit nagyon kíváncsún tartok.

„*Megállapítható, hogy amikor a jelzett Titkárságnak (vagyis ennek a követségnek) nem áll módjában kiadni a vízumot, az érdekelteket Lisszabonba küldi, és ezen a helyen kellő ismeretük és a származásukra, illetve tevékenységükre vonatkozó kielégítő garanciák nélkül megkapják a vízumot.* – Ez a mondat értette meg velem, hogy aki ezt a Bizalmas feljegyzést írta, annak a leghalványabb ismerete sincs arról, amit a kezében tart. Én ugyanis nem akadályozhatom meg sem a magyar, sem a spanyol állampolgárokat abban, hogy ha kedvük van, Lisszabonba menjenek. Másrészt nincs tudomásom egyetlen olyan személyről sem, aki, miután én elutasítottam Spanyolországba való belépésre jogosító vízumának kiadását (márpedig sok százan voltak ilyenek), Lisszabonon át belépett volna Spanyolországba. Ám azt állítani, hogy ez a követség „*az érdekelteket Lisszabonba küldi*”, teljesen hamis. Egyébként, ha a mi lisszaboni képviselőnk Spanyolországba való belépésre jogosító vízumokat állít ki magyar állampolgároknak, „*származásukra, illetve tevékenységükre vonatkozó kielégítő garanciák nélkül*”, ezt nagyon rosszul teszi, és a szabályzatok ellenében jár el. Nem adható ki ugyanis (amint nem is adtam ki soha ilyet) Spanyolországba szóló vízum senkinek, aki nem mutatja föl nekem valamely ország útlevelét, amelyben (ritka esetektől eltekintve) ellenőrzött adatok vannak, minden biztosítékkal.

Végül a Bizalmas feljegyzés az alábbi mondatnál végződik. „*A szóban forgó Titkárság (ezen ismét csak a Nemzeti Kormány itteni képviselőjét érti) vízumokat ad ki olyan, különböző nemzetiségű alattvalóknak, akik számára a származási országaikban működő spanyol képviseletek ezt megtagadták.*” – Ez annyira hamis, hogy felkérném azt, aki összeeskábálta ezt a Bizalmas feljegyzést: ismertessen egyetlen esetet, amikor ez a követség olyan nem magyar állampolgárságú embernek állított ki vízumot, aki számára más Nemzeti Képviselő ezt megtagadta.

A Belbiztonsági Igazgatóság Bizalmas feljegyzésének minden pontját megválaszoltam hát. Levelemben és mellékletében¹⁰ bizonyítottam, hogy valamennyi vád abszolúte hamis, az elsőtől az utolsóig. Remélem, hogy a Belbiztonsági Igazgatóságra beérkező információk nem mind olyanok, amilyen ez, különben el vagyunk veszve.

Kikezdhettelen tisztviselők, mint én (bár kényelmetlen ezt magamról mondanom), ki vagyunk téve bármilyen rágalomnak, jobban mondván rágalmazónak, ami nemcsak a magunk karrierjének árt, hanem az egész igazgatásnak igen rossz szolgálatot tesz. Ha ezt a szót használtam, azért van, mert kezemben tartom a Spanyol Királyi Akadémia értelmező szótárát (214. o.). Eszerint a rágalom hamis vád, amelyet rosszindulattal, károkozás végett terjesztenek. Ha a Bizalmas feljegyzés nem is rosszindulattal készült, igen hasonlít erre. S ugyanebben a szótárban az „*afianzar la calumnia*” (utánajárni a rágalomnak) kifejezés is szerepel. Arra kényszeríteni a rágal-

mazót, hogy bizonyítsa a rágalmozottra vonatkozó állításait, meghatározott szankciók mellett, ha erre nem képes.

Miután bizalmas magánlevélben kértél engem, hogy tájékoztassalak arról, „mi lehet igaz a mellékelt Bizalmas feljegyzésben foglaltakból”, én se tehetek mást, mint hogy bizalmas magánlevélben válaszolok. Ám bizonyára érted, hogy olyan súlyos és hamis vádak, amilyenek ezek, nem maradhatnak függőben, a levegőben. Ez az első eset pályámon, hogy a szótár által rágalomnak nevezett valamit szegeznek nekem. Ezért nemcsak a barátságodra apellálok, hanem az igazságérzetedre is, hogy pályám tekintélyére és tisztségviselői jóhírnevemre való tekintettel szolgáltatassék nekem igazság, és oszlassék el a legkisebb kétség is kifogástalan eljárásaim iránt; egyszersmind kapjon kellő büntetést, aki ilyen alantas, furfangos és hamis módon akart engem megfosztani becsületemtől. Legalábbis arra kérlek, hogy azok előtt, akikre tartozik, erősítsd meg: a Bizalmas feljegyzés állításai teljesen alaptalanok, és ismertesd el, hogy mindenkor aprólékos gonddal jártam el a vízumok és az útlevelek ügyében.

Előre is legőszintébb köszönetemet fejezem ki, és öllelek, mint hűséges barátod és beosztottad.

Carlos Bailén
[csak kézírással]

AMAE, Legajo R 1049. Exp. 4. Sz. n. 1938.

7.

Miguel Ángel de Muguero válaszevele Arcos y Cuadrának

Salamanca, 1938. február 19.
Bailén méltóságos grófjának

Kedves Carlos! Megkaptam e hó 9-én kelt leveledet, amelyben terjedelmes magyarázatot adtál tevékenységedről az útlevelek és vízumok kiadásával kapcsolatban. Pusztán az a tény, hogy a Belbiztonsági Igazgatóság átiratát átküldtem Neked, anélkül, hogy bármit hozzátettem volna vagy töröltem volna belőle, mutatja azt a teljes bizalmat, amit irántad érzek, és azt az óhajomat, hogy alkalmad nyíljon, amint azt tetted, igazolni eljárásod helyességét. Sohasem kételkedtem tevékenységed helyességében, még kevésbé a becsületedben. Ezért megengedem magamnak, hogy megmondjam: írásod hangneme, bármilyen személyes is, nem egyeztethető össze a baráti hanggal, amellyel hozzám fordultál.

Egyébként nem mulasztok el semmilyen lehetőséget arra, hogy az általad nekem továbbított érvekkel helyükre tegyem a dolgokat.

Maradok jó barátod és kartársad
Muguero

AMAE, Legajo R 1049. Exp. 4. Sz. n. 1938.

8.

Miguel Ángel de Muguero átirata Severiano Martínez Anido közbiztonsági miniszternek

Salamanca, 1938.
február 21.

Nagyméltóságú Uram,

Hivatkozva január 19-én kelt, 205. sz. hivatalos átiratára, elsõrendû kötelességemnek tartom, hogy Excellenciád tudomására hozzam: a Fõosztályom által végzett megfelelõ és gondos ellenõrzés adatai szerint pontatlanok és minden tekintetben alaptalanok azok a kifogások, amelyeket Ön helyénvalónak tartott eljuttatni hozzám a Spanyol Állam budapesti képviselétének titkárnõje személyével, s éppígy az útlevelek kiadásában mutatkozó könnyelmûséggel kapcsolatban az említett képviseleten.

Isten õrizze meg Önt sok évig

AMAE, Legajo R 1049. Exp. 4. Sz. n. 1938. [Aláíratlan, de kétségtelenül Muguirótól származó másolat.]

Jegyzetek

¹ Ennek az idõszaknak ezzel kapcsolatos diplomáciai iratait magyarul lásd: A spanyol diplomácia magyar vonatkozású dokumentumaiból. I. (1936–1937). Közli és bevezette *Harsányi Iván*. In: JPTE Történelem Doktori Program. Kutatási Füzetek. JPTE, Pécs, 1996. 12–31.

² A követ 1924 szeptemberétõl hosszabb ideig a budapesti spanyol követségen töltött be tiszteletbeli konzuli tisztséget.

³ Franco Államigazgatási Juntájának burgosi székhelyén nem volt elegendõ hely a fõhivatalok és a diplomáciai képviselõk elhelyezésére. A külügyminisztérium maga is Salamancában telepedett meg, a követségeknek pedig San Sebastiánban alakítottak ki negyedet.

⁴ Wodianer Andor (1890–1964) a felkelés idején szabadságon volt, és utána nem tért vissza a köztársasági területre. (Errõl lásd Magyar Országos Levéltár, Külügyminisztérium politikai iratai, K63–29–4150, ill. 4120–1936.) Utóbb kinevezték lisszaboni magyar ügyvivõnek.

⁵ José Antonio Sangroniz, Desío õrgrófja – spanyol karrierdiplomata, aki mind a külügyminisztérium apparátusában, mind külszolgálati posztokon gyakran látott el magas beosztásokat. Ekkoriban Franco Államfõi Titkárságát vezette.

⁶ Feltételezhetõen idõközben a jó magyar informátorokkal rendelkezõ ügyvivõnek fülébe jutott, hogy Wodianer a kormányzó hitvesének távoli rokona.

⁷ Az õrgróf, családi nevén Alonso Álvarez de Toledo 1944-ben, a spanyol külügyminisztérium kabinetirodájának fõnökeként is szerepet játszott kényes magyar ügyek bonyolításában.

⁸ A feljegyzés válasz a spanyol Belbiztonsági Igazgatóság egy (a külügyi levéltárban nem található) január 22-i átiratára, amelyet eredeti címzettje, Muguiró továbbított Budapestre, Arcos y Cuadrának.

⁹ A belügyi átiratban a „Secretaria” szó nagybetûvel szerepel; ez a szó kisbetûvel titkárnõt, nagybetûvel írva viszont titkárságot jelent, ezzel kapcsolatosak a követ csípõs bevezetõ megjegyzései.

¹⁰ A mellékletben az útlevél- és vízumkiadások e közlemény szempontjából érdektelen listája szerepel.